

Peter Fízal

RODOVÉ MENÁ V ÁBELOVEJ DO KONCA 19. STOROČIA

Obec Ábelová patrila v minulosti medzi najväčšie obce v Novohrade čo do veľkosti a aj počtu obyvateľov. Prvá písomná zmienka pochádza z roku 1457, keď sa obec spomína v daňovom súpise obcí Novohradskej stolice.¹ Dejiny každej obce tvoria predovšetkým jej obyvatelia so svojimi príbehmi a každodennou činnosťou. Ľudia sem prichádzali i odchádzali. Každá dedina v Novohrade má typické rodové mená – priezviská, ktoré sú pre ňu v priebehu storočí charakteristické. Ábelová nie je výnimka. Sú pre ňu typické najmä tieto mená: Bánik, Deák, Garaj, Hrk, Hrudka, Ivanič, Kiapeš, Kropáč, Krpčiar, Kysel, Motoška, Mravík, Špringa a Vesteg.

Pohyb a príliv rodov v Novohrade s prihladením na Ábelovú

Áké bolo prvé osadenstvo obce, sa dá ťažko zistiť. Oblasť Novohradských vrchov boli osídľované a kolonizované osadníkmi Haličského a Divínskeho panstva v 14. storočí. Ich etnický pôvod je neistý, zrejme to bolo domáce obyvateľstvo. K prvým významným pohybom obyvateľstva dochádzalo v 14. storočí, čo predstavovalo tzv. valašskú kolonizáciu pastiermi, ktorí utekali z vtedajšieho Sedmohradska (dnešné Rumunsko) a z balkánskych oblastí na sever pred tureckými nájazdmi. Ale valašská kolonizácia prebiehala aj v 16. a 17. storočí. Podľa niektorých autorov skupiny Valachov, ktoré sa usadili v 16. a 17. storočí na území dnešného Slovenska, pochádzajú z väčšej časti zo Sedmohradska, z Užskej, Berežskej a Ugočskej stolice, zo severného Moldavska alebo z ukrajinského územia patriaceho poľskej korune.² Kolonizovanie

Valachov na Slovensko sa uskutočnilo dvoma smermi: od Balkánskeho poloostrova cez Panónsku nížinu do Zemplína a Gemerského pohoria, a z vyššie spomínaného Sedmohradska.³ To by vysvetľovalo prítomnosť balkánsky znejúcich priezvisk v priestore Novohradu, ktorý severovýchodnou hranicou susedí s Gemerom. Tu je dôležité si uvedomiť, že pojem *valach* na Slovensku nemusel označovať len príslušníka románskeho etnika. Valašská kolonizácia, viac ako osídľovanie na etnickom princípe, označovala v prípade Slovenska skôr sociálno-právny okruh, ktorým sa obyvateľstvo riadilo. Teda správnejší by bol výraz kolonizácia na valašskom práve. Čiže pôvodne etnický význam názvu valach sa čoskoro začal miešať s označením obyvateľstva, ktoré sa riadilo valašským právom.⁴ Okrem etnických Valachov sa šíriteľmi tejto kolonizácie na našom území stalo hlavne rúnske, poľské a domáce slovenské obyvateľstvo. Keďže sa toto valašské obyvateľstvo usadené na valašskom práve živilo spočiatku výlučne pastierstvom, začali sa ako valasi označovať všetci pastieri.⁵ Stopy po tejto kolonizácii nachádzame v Novohrade aj v nárečových prvkoch. Riedko obývané vršky južných slovenských stolíc boli výhodné pre nových osadníkov, ktorí splynuli s domácim obyvateľstvom, ale zanechali mu v nárečí niektoré výrazné znaky, ktoré boli podnetom vnútornej prestavby najmä fonologického systému.⁶

Strach pred tureckou okupáciou a ničivým pôsobením ustavičných bojov mal za následok útek šľachty, obchodníkov, remeselníkov a vo veľkej miere aj poddaných na bezpečnejšie miesta. Turci však

mali záujem o to, aby obyvateľstvo zostalo na podmanenom území a naďalej pracovalo.⁷ Turecký tlak spôsobil, že z dolných častí Uhorska, ako aj z balkánskej oblasti utekali do horného Uhorska (terajšie územie Slovenskej republiky) celé šľachtické rodiny a to aj s poddanými, ktoré sa okrem iného usadili i v Novohradskej župe vo vtedajších okresoch Lučenec, Modrý Kameň, Szécsény a Filakovo. Maďarskými menami týchto pôvodne poddaných a zemanov je dodnes prehustené slovenské teritórium najmä okolo Poltára, Lučenca či Veľkého Krtíša. Mnohé rodiny, ktoré už o svojom maďarskom pôvode ani nechyrujú, sú tu zastúpené dodnes. Podľa Jána Jančovica sa jedná o nasledovné: *Aláč, Antal, Baláz, Balo, Barkáč, Boroš, Bartók, Čáni, Deák, Demuš, Dudáš, Ďuráš, Farkaš, Fehér, Firješ, Feješ, Gábor, Gál, Galád, Halgaš, Herceg, Ištók, Jágri, Kačáni, Kalmár, Katona, Kelemen, Kontoš, Maďar, Mühál, Németh, Pál, Póča, Szabo, Salaj, Šárkan, Uhrin, Varga, Vašaš, Vaškor, Vince a Žigo*.⁸

Pri niektorých citovaných rodoch už samotné meno evokuje pôvod. Napríklad rodové meno *Herceg* – Hercegovina na Balkáne (t. j. historická krajina v bývalej Juhoslávii, dnes súčasť štátu Bosna a Hercegovina); *Galád* (v starších písomnostiach a matrikách zapisovaný ako Galat) – rumunská župa Galati s hlavným mestom Galac (región Rumunské Moldavsko); *Salaj* – rumunská župa Sălaj (v slovenskom preklade Salaš, resp. Salašská župa, región Transylvánia); *Jágri* – maďarsky Eger (mesto v Maďarsku, hlavné mesto Hevešskej župy) či *Vašaš* – pôvodom z Maďarska (Vašská župa – teda Železná župa, s hlavným mestom Szombathely).⁹

Podobne sa pred Turkami útekom zachránilo aj niekoľko tisíc Chorvátov.¹⁰ V Novohrade by to mohli byť najmä priezviská ako *Ivanič, Adamovič, Samuelli, Jančovič, Šinkovič, Petrovič, Palkovič, Miernovič, Borijan, Koborič, Meteviš, Fekič (Fekiač), Garaj (správne Goriánsky)* a pod.¹¹ Tu však treba dodať, že priezviská

s príponou *-ovič* nie vždy znamenajú chorvátsky pôvod, nakoľko takýto spôsob tvorenia koncoviek priezvisk nie je slovenčine cudzí a bol používaný dávno pred príchodom týchto Chorvátov.¹²

K výraznejšiemu premiešaniu rodov dochádzalo až po vyhnaní Turkov z Uhorska, teda po roku 1683 a začiatkom 18. storočia. Už koncom 17. storočia sa začalo prúdenie slovenského obyvateľstva na juh vtedajšej uhorskej krajiny. Poddaní zo severných stolíc sa posúvali južnejšie a na najpriamejšej ceste za konečným cieľom zaplavovali najviac novohradské dediny, ktoré ostali po období tureckého panstva najviac vyľudnené. Niektorí tu pobudli krátko, iní tu našli prechodný pobyt na dlhší čas, no mnohí sa tu usadili natrvalo. Dosvedčujú to aj všeobecne lokačné (krajové) priezviská vo viacerých spracovaných novohradských obciach. Toto prúdenie prebiehalo aj v rámci Novohradu ako takého.

V Ábelovej to boli nasledovné rodové mená: *Budinský* (odvodené od obce Budiná); *Hronec* (odvodené od obce Hronec); *Jablonský* (odvodené od obce Jablonka v Poľsku); *Kotman* (odvodené od obce Kotmanová); *Krakovský* (odvodené od poľského mesta Krakov alebo od slovenskej obce Krakovany); *Kujan* (odvodené od poľskej dediny Kujan); *Loman* (odvodené od obce Veľký Lom); *Nedelický* (odvodené od obce Nedelište); *Oravec* – v latinskej podobe Arvensis (odvodené od historického územia Orava); *Poliak* (všeobecne odvodené od krajiny Poľsko); *Polichniánsky* (odvodené od obce Polichno); *Podkonický* (odvodené od obce Podkonice v okrese Banská Bystrica); *Šajban* (odvodené od obce Šajby, v súčasnosti Strelníky v okrese Banská Bystrica); *Turčan* (odvodené od historického územia Turca); *Vieštan* (odvodené od obce Vieska).

Pri podrobnejšom porovnaní vtedajších priezvisk na Orave, Liptove a v Turci s priezviskami v Novohrade zisťujeme, že ide o veľký počet zhodných rodových mien potvrdzujúci predpokladanú migráciu.

Oravské rodové mená podľa dedín na začiatku 18. storočia, ktoré mohli prejsť do Ábelovej buď priamo alebo druhotne z iných novohradských dedín, boli: Hruštín (*Chovanec*), Babín (*Šimko*), Lomná (*Lau-ro*), Námestovo (*Motoška*), Veľká Lipnica¹³ (*Karlík*), Čimhová (*Kisel'*), Krivá (*Chmeliar, Kukla*), Chlebnice (*Lauro*), Malatiná (*Kisel'*), Pribiš (*Chovanec*), Poruba (*Vician, Hrutka*), Dolný Kubín (*Ambróš*), Osádka (*Zvara*), Párnica (*Melicherčík, Koška, Kisel'*), Valaská Dubová (*Hakel', Koška,*), Veličná (*Kisel', Hakel', Liska*), Istebné (*Kisel'*), Zázrivá (*Lacko, Hakel'*) a Kral'ovany (*Lacko*).

Ani oblasť Turca nie je výnimkou. Niektoré z rodov z Turca sa dostali do Novohradu už v roku 1602, keď uhorský snem vyčlenil na opravu hradu Modrý Kameň a najmä hradu Divín poddaných z Turca. Títo poddaní sa, samozrejme, nevrátili všetci naspäť do Turca, mnohí z nich tu ostali natrvalo v poddanských dedinách rodiny Balašovej, akou bola aj Ábelová. Predmetnú skutočnosť potvrdzujú aj zhody rodových mien pri ich porovnaní so súpismi rodových mien v Turci zo začiatku 18. storočia.

Rodové mená z Turca podľa dedín na začiatku 18. storočia, ktoré mohli prejsť do Ábelovej buď priamo alebo druhotne z iných novohradských dedín boli: Sklené (*Lacko*), Horná Štubňa (*Lacko*), Diaková (*Diák*), Dolná Štubňa (*Mravík*), Kaľamennová (*Hanus*), Budiš (*Šimko*), Rudno (*Lacko*), Brieštie (*Lacko*), Moškovec (*Tupí*), Kláštor pod Znievom (*Bartoš*), Vrúcko (*Hanus*), Valča (*Šimko, Hanus, Liska*), Bystrička (*Šimko*), Martin (*Šimko, Tupí, Nosák*), Priekopa (*Tupí*), Sučany (*Vrabec*), Turany (*Vrabec*), Nolčovo (*Karlík, Bela, Stano*), Belá (*Beňo*), Necpaly (*Liska*), Ďanová (*Šimko*), Vieska (*Šimko*), Ivančiná (*Mikuš*), Borcova (*Hanko, Hrivnák*).

Podobne aj niektoré rodové mená z Liptova vykazujú podobnosť a zhodu s novohradskými, avšak v menšej miere ako predchádzajúce oblasti. Liptovské rodové mená podľa dedín na začiatku 18.

storočia, ktoré mohli prejsť do Ábelovej buď priamo alebo druhotne z iných novohradských dedín, boli: Lisková (*Gajdoš*), Bobrovec (*Králík*), Liptovská Sielnica (*Ambróš*), Ivachnová (*Liska*), Sliache (*Mrva*).

Ábelová podľa všetkého svojou exponovanou polohou konzervovala svoje rody, čo znamená, že nedochádzalo vo veľkej miere k fluktuácii rodov. V takých úzkych teritoriálnych koridoroch dochádzalo k presúvaniu rodov, ktoré boli nositeľmi svojho priezviska, často aj prímenia, iba medzi okolitými dedinami s rovnakým konfesionálnym pozadím. V prípade Ábelovej sa jednalo o dediny Nedelište, Madačka, Červenany, Dolný a Horný Tisovník, Lentvora, Polichno a Budiná. V obmedzenej miere aj Turie Pole, Lešť, Senné a Horná Strehová.

Určitý odliv nositeľov týchto rodov nastal začiatkom 18. storočia a v jeho druhej polovici, keď mnoho rodín odišlo z Ábelovej za lepším životom na Dolnú Zem. Zo súpisov útekov poddaných z rokov 1719, 1720, 1722 a 1723 zisťujeme, že z Ábelovej utiekli predstavitelia nasledovných rodových mien: Palík, Kováč, Filip, Ruža, Šajban, Feraga a Králík, ktorí odišli do Maglódu v Peštianskej stolici; Belaj a Dudok do Čúvára (Csővár) v Peštianskej stolici; Varga, Dudok a Hrutka do Luciny v Novohradskej stolici; Červený a Marčok do Židova (Vácegres) v Peštianskej stolici; Stano do Ďurky (Galgagyörk) v Peštianskej stolici; Koza, Markovič, Balcer, Palík a Kúkeľ do Šamšonu (Sámsonháza) na juhu Novohradskej stolice a Kováč do Čaby (Békescsaba) v Békešskej stolici.¹⁴

Tu treba uviesť, že v prípade, keď neodišli všetci nositelia rodového mena, toto sa nestratilo z obce úplne. Mnohí sa po určitom čase a sklamaní vrátili do rodnej dediny. Títo potom často dostávali aj hanlivé prímenia, napr. *Bardan*, ktoré sa najviac objavuje v matričných knihách v osemdesiatych rokoch 18. storočia.¹⁵ Jedinou zmenou boli slobodní remeselníci a majstri: mlynári, kováči, mäsiari, pivovarníci a slobodné povolania ako notári a učitelia.

Časová postupnosť rodových mien v obci

Za prvý zoznam rodových mien v Ábeľovej vďačíme Turkom, ktorí tu v roku 1554 spísali tzv. *defter*, teda zoznam daňovníkov, ktorí im museli k určitému dátumu odvádzať naturálie a peniaze. V tomto súpise sú zapísané mená pätnástich hláv rodín (niektoré sú rovnaké): *Damján, Hirkó, Vesztény, Andráš, Gvozsogvorniny, Fekič, Istokó, Petri, Gyabora, Kačka* a *Pastier*.¹⁶

Turecký zapisovateľ to zapísal tak, ako počul, respektíve ako si myslel, že to má byť, preto je mnohokrát rodové meno skomolené. Napr. *Damján* mohlo byť neskoršie a časté priezvisko v tomto priestore Deman (niekedy zapísané aj Demianko alebo Demon), mohlo byť aj lokačné, podľa obce Demandice v Hontianskej stolici. *Hirkó* má východný pôvod a je odvodené od latinského *hircus* teda *cap*, eventuálne *hircinus* – koza. Má jednoznačne valaský pôvod z rusínskej oblasti. Priezvisko *Vesztény* (Vestění) sa neskôr vyprofilovalo na dnešné *Vesteg*, ktoré má typický valašský pôvod, odkazuje na Rumunskú dedinu *Vestem* (maď. *Vesztény*) v okrese Sibiu. *Andraš* je maďarská forma priezviska *Andrej* resp. *Ondrej*. Najskomolenejšie rodové meno, aké turecký pisateľ zapísal, je *Gvozsogvorniny*. Veľmi by ma zaujímalo, aké v skutočnosti bolo. *Fekič* má osobitné postavenie. Aj ono sa radí medzi balkánske priezviská, pravdepodobne s chorvátskym pôvodom. Neskôr sa sformovalo na *Fekiač* aj *Fekereše*. Priezvisko *Istokó* (Ištók) je maďarská forma mena *Štefan*, podobne aj s priezviskom *Petri* eventuálne *Petro* (*Peter*). Rodové meno *Gyabora* (Ďabora) má nejasný pôvod. *Kačka* je priezvisko odvodené od zvieratá a *Pastier*

bol v tom období iba rodový prívěsok ku krstnému menu osoby, ktorá v danej obci vykonávala funkciu obecného pastiera.

Ďalšie rodové mená zisťujeme z urbára gróffy Anny Lučenskej z roku 1596, v ktorom je uvedených deväť hláv rodín: *Demján, Bartuš, Martoška, Adam, Moravyk, Pazko, Stano, Rutka* a *Martini* (ktorý sa spomína, že opustil portu, teda usadlosť).¹⁷ Tu sa objavuje nové rodové meno *Bartuš* (event. *Bartoš*), ďalej *Martoška*, osobou pisateľa skomolené priezvisko *Motoška*. *Adam*, neskôr v zápisoch označovaný aj ako *Adamec* alebo *Adamík*. V prípade priezviska *Moravyk* (*Moravčík*, *Moravec*) ide pravdepodobne o priezvisko krajové, ktoré odkrýva, odkiaľ táto osoba pochádzala, v našom prípade z *Moravy*. Možno to bude odvážne, ale mne osobne to evokuje aj priezvisko *Mravík*, ktoré foneticky pisateľ zapísal *Moravyk* – *Mravyk* (vypadlo písmeno *o*) – *Mravík*. Meno *Pazko* mohlo znamenať skôr *Paško*, aj keď neskôr sme sa v Ábeľovej s týmto priezviskom nestretli. Rodové mená *Stano* a *Rutka* (neskôr rozvinuté na *Hrudka*, *Hrutka*) boli neskôr v tejto oblasti značne rozšírené. Posledné meno *Martini* s pôvodom v mužskom mene *Martin* sa v Ábeľovej v ďalšom období nezachovalo.

Z urbára, ktorý bol spísaný v roku 1605¹⁸, zisťujeme okrem predchádzajúcich aj jedno nové rodové meno, a to *Harkou* (písané aj *Harkoni*), ktoré sa neskôr vyvinulo na formu *Hrkou* až do dnešnej podoby *Hrk*. Jeho pôvod je pravdepodobne v obci *Hrkovce* pri *Šahách* v Hontianskej stolici. Do Novohradskej stolice sa zrejme dostal útekem pred tureckým tlakom.

Ďalší urbár z konca 17. storočia (1681)¹⁹ vydáva ďalšie nové rodové mená:

Prehľad rodových mien v Ábeľovej v priebehu 16. storočia

Damján (Deman), Hirkó, Vesztény (Vesteg), Andráš, Gvozsogvorniny, Fekič (Fekiač, Fekereše), Istokó (Štefan), Petri, Gyabora (Ďabora), Kačka, Pastier, Bartuš (Bartoš), Martoška (Motoška), Adam, Moravyk, Pazko, Stano, Ruthka (Hrudka), Peter, Petroník (Petro)

Lackojech, Mravík, Beňo, Liska, Franík, Števak, Kováč, Marčok, Belaj, Poliak, Malojech, Holiška, Nosák, Šajben a Zdicha.

Vidíme, že sa nám objavilo priezvisko Lacko, tak typické pre tento priestor (zapísané ešte v archaickej podobe s príponou *-jech*). Odvodené je od krstného mužského mena Ladislav. Rovnako aj rodové meno *Beňo/Beňove* je odvodené od mužského krstného mena Benedikt, familiárne Beňo, alebo aj od dediny Beňova Lehota, dnes mestská časť Dolného Kubína. To by určovalo jeho možný oravský pôvod. Priezvisko *Mravík* (vo význame malý mravec) mohlo do obce prísť z okolia Zlatých Moraviec, kde je značne rozšírené. Pôvod ďalšieho rodového mena *Liska* má dve vysvetlenia. Buď je to odvodené od zvierata – lyska čierna (druh vodného vtáka) alebo, čo sa zdá pravdepodobnejšie, ide o lokačné priezvisko odvodené od pôvodného bydliska, v tomto prípade obce Lisková v Liptove. Priezvisko *Kováč* netreba vysvetľovať, je odvodené od remeselníka – kováča, ktorý pôsobil v každej obci. *Marčok* (niekedy zapisovaný aj Merček) má na juhu stredného Slovenska typickú koncovku *-čok*. Je odvodené od krstného mužského mena Marek. Prípona *-čok* za krstným menom znamená jeho zmenšninu, teda v tomto prípade malý Marek. Priezvisko *Nosák* je odvodené od vizuálnej charakteristiky tváre osoby. Priezvisko *Zdicha* (písané aj *Zdycha*) by mohlo mať valašský pôvod, v tomto prípade pochádzajúci z obce Muránska Zdychava na Gemeri, ktorú valasi tiež kolonizovali. Toto priezvisko patrí v skúmanom priestore medzi najstaršie. V susednej obci Madačka sa napríklad spomína pastier Valentín Zdycha už v roku 1527.²⁰ *Franík*, resp. Fránik bol v 18. storočí viac rozšírený v susednej Madačke ako v Ábelovej. Je odvodené od mužského krstného mena František. *Malojech* je pravdepodobne rodové meno Malý. *Števak* je skomolený zápis priezviska Šteučok (s príponou *-čok* vo význame malý Štefan), odvodeného od mužského mena Štefan, v Ábelovej veľmi rozšíreného. *Holuška* má

význam vo forme Holiška (aj Holička), neskôr v konečnej podobe písaný aj ako Holovič. *Poliak* je všeobecné krajové priezvisko, ktoré prezrádza, odkiaľ jeho nositeľ prišiel. *Belaj* (uvádzané aj ako *Bela*) sa v ďalších storočiach používal už iba ako prímenie jednej vetvy rodu Deák. Môže mať tiež lokačný charakter, v takom prípade jeho prvý nositeľ zrejme pochádzal z obce Belá pri Žiline alebo z rovnomennej obce pri Nových Zámkoch. *Šajben* (niekedy písaný aj vo forme *Šajban*) patrí tiež medzi krajové, resp. lokačné priezviská, jeho predstaviteľ pochádza z obce Šajba. Toto priezvisko bolo v Novohrade dosť rozšírené.

Prvý významnejší dikálny²¹ súpis Ábelovej sa zachoval z roku 1687. Pri hlavách rodín je tu uvedené aj vlastníctvo hospodárskych zvierat.²² V súpise sú nasledovné rodové mená: *Deák, Vician, Ďurča, Balcer, Lauro* a *Čierny*. Pribudlo nové rodové meno *Deák*, čo je maďarská podoba priezviska Žiak. Toto slovo bolo Maďarmi nepoznané a prebraté od Slovanov. Napr. v ruštine je to *ďjak*, pričom u nás nastal posun z *dj* na *ž*. Slovo je pôvodu gréckeho a je odvodené od slova *diákonos*, teda sluha, respektíve ten, ktorý slúži.²³ S termínom *Žiak* sa stretávame aj na susedných Budinských Lazoch, kde v minulosti tvorilo prímenie jednej vetvy rodiny Aláčovej a tiež aj názov miestnej lokality – Žiakov Vrch.²⁴ V matričných knihách evanjelického cirkevného zboru v Ábelovej sa často stretávame aj s formou zápisu *Diák*, čo by nás odkazovalo na skutočnosť, že priezvisko by mohlo mať pôvod v Turci, v obci Diaková, odkiaľ jeho predstavitelia mohli prísť na začiatku 18. storočia po uvoľnení tureckého nebezpečenstva a následnom zaľudňovaní Dolnej zeme. Ale mohlo to byť aj naopak, zdola hore, teda prisťahovali sa z obce Diakovce (maďarsky *Deáki*) v okrese Galanta.

Ďalším novým rodovým menom, ktoré sa v obci objavilo, bolo meno *Vician*. Pôvod môže mať v okolí Krupiny, kde je veľmi rozšírené, najmä v obci Litava.

Prehľad rodových mien v Ábelovej v priebehu 17. storočia

Harkoni (Hrk), Markove (Marko), Líška, Arvensis, Cengler, Lazarides, Kourimský, Bartošovic, Matík, Špetko, Piatrovich (alias Bartoš), Rakitka, Holovič (Holička), Deák (Diak), Dorišin, Poliak, Palkoviech, Malý, Miliš, Kováč, Belaj, Nosák, Pastorok, Turčan, Laskoviech, Adamovič, Dianoviech (Dian), Šteвок (Šteučok), Mravík, Haraj (Garaj), Slok, Beňoviech (Beňo), Balaša, Vician, Šajban, Valentíni, Šiška, Slivka, Paliov, Kameník, Vrabc, Ferkoviech (Ferko), Palík, Husár, Goda, Polichniansky, Gálik, Furák, Gregor, Jambriška, Urbanko, Školník, Samuelovič, Kolár, Lackoviech (Lacko), Franík, Ivanič, Marčok, Kulem, Haluška, Adamec, Zdicha, Ján, Rach, Sluchovinius, Stočko, Feya, Mikovíni, Viešfan (Viešťák), Balcer, Hruška, Lavro (Lauro), Čierny, Hluchý, Karlík, Agner, Tupi, Dudok, Kiseľ, Sluka, Mráz, Gajdoš, Bukovinský, Tristic

Đurča je, podľa absencie jeho ďalšieho zápisu v iných súpisoch a matrikách, iba prímením nejakého iného rodu. Priezvisko *Balcer* sa do obce dostalo pravdepodobne od Žiliny, kde bolo v tom období veľmi rozšírené. *Lauro*, rodové meno odvodené od latinskej verzie mužského krstného mena Laurentius, teda Vavrínek, sa do obce dostalo pravdepodobne z okolia Nových Zámkov, kde sa nachádza a v minulosti aj nachádzalo vo veľkej početnosti. Rovnako sa nachádzalo aj na Orave. Rodové meno *Čierny* je zrejme odvodené od farby pokožky jeho prvého nositeľa.

Z ďalšieho dikálného súpisu zo začiatku 18. storočia, ktorým bol súpis z roku 1700,²⁵ zisťujeme nové rodové mená: *Palík, Karlík, Vojtek, Janoviech, Garaj, Líška, Slivka, Gajdoš, Markovič* a *Marko*. Priezviská *Palík, Karlík, Vojtek, Janoviech* (neskôr ustálené na priezvisko *Ján*), *Markovič* a *Marko* sú odvodené od mužských krstných mien. Rodové meno *Garaj* je pomadžarčená forma chorvátskeho priezviska Goriansky a je priradované k priezviskám, resp. k tým rodom, ktoré ušli pred tureckým tlakom z balkánskych oblastí. *Líška* by mohlo evokovať priezvisko odvodené od líšky, ale v prípade Ábelovej to bolo iba špecifikovanie ďalšieho rodu na rozlíšenie od pôvodného *Liska*. *Slivka*, odvodené od ovocného stromu slivky, sa okrem tohto súpisu v ďalšom období

vôbec nevyskytuje. *Gajdoš*, odvodené od gajdára, sa do obce dostalo pravdepodobne zo Starej Huty (predtým Divínska Huta), kde Gajdošovci patrili ku sklárom pochádzajúcim z Moravy.

V dikálnom súpise z roku 1703²⁶ sa objavuje príznačné miestne priezvisko *Kyseľ*, ešte v starej forme zápisu *Kiseľ*. Toto je typické rodové meno Ábelovej aj susedného Polichna. Je odvodené od jedla *kysel*, čo je kyslá, zápražkou zahustená polievka. V nasledujúcom súpise z roku 1707²⁷ sa objavujú ďalšie priezviská, z ktorých sa mnohé zachovali až do 20. storočia: *Dudok, Turčan, Bánik* a *Tupi*. *Dudok* je odvodené od vtáka dudka, do ďalšieho obdobia neprešlo. *Turčan*, klasické krajové priezvisko pre osobu pochádzajúcu z regiónu Turiec. *Bánik*, priezvisko odvodené od zamestnania *baník*, neskôr ustálené na ábelovskú verziu *Bánik*. Do tohto priestoru prišlo zrejme z Horehronia, nakoľko tam je značne rozšírené. Posledné rodové meno z tohto súpisu bolo *Tupi* (Tupý), ktoré má svoje korenie v Turci, kde bolo v minulosti rozšírené.

V krajinskom súpise z roku 1715²⁸ sa pri Ábelovej objavuje prvý raz rodové meno *Kropáč*. Toto špecifické ábelovské priezvisko je synonymom slova kropenička, t. j. nástroj na kropenie pozostávajúci z rukováti a dierkovanej hlavice, v ktorej je špongia so svätenou vodou. V ďalšom súpise z roku

1719²⁹ sa objavuje ďalšie známe miestne priezvisko *Kiapeš*, v minulosti zapisované aj vo forme *Képeš*, čo v maďarčine znamená v súvislosti s nejakým iným slovom – byť schopný niečoho. Podľa niektorých autorov je to odvodené od slova *kepeš* – *klobúk* vo význame *ten, ktorý nosil klobúk*.³⁰

V dikálnom súpise Ábelovej z roku 1742³¹, spísanom pre Divínske panstvo, zisťujeme nasledovné nové rodové mená: *Špringa, Kotman, Sviniar, Kraviar, Voloviar* a *Krakovský*. *Špringa* môžeme tiež radiť medzi priezviská s valašským pôvodom (*špringa* znamená v preklade pružina). Rodové meno *Kotman* je odvodené od pôvodnej lokality nositeľa, v tomto prípade od obce Kotmanová, *Krakovský* podobne od Krakova v Poľsku alebo od obce Krakovany pri Piešťanoch. Osobitné postavenie majú priezviská *Sviniar, Kraviar* a *Voloviar*, ktoré sú v tomto prípade iba pomocnými priezviskami pre pastierov konkrétnych druhov hospodárskych zvierat a neurčujú skutočné priezvisko danej osoby. V tom období bolo bežné dávať do súpisu priezvisko obecného pastiera len názvom profesie, respektíve presného druhu zvierata, aké pásol.

Posledné dve charakteristické ábelovské rodové mená *Krpčiar* a *Ivanič* prvý raz nezisťujeme zo žiadneho súpisu, ale až z matričnej knihy evanjelického cirkevného zboru Ábelová. *Ivaniča* prvý raz nachádzame v matrike v roku 1740 a *Krpčiara* v roku 1745, ktoré priezvisko bolo ale sprvu zapísané vo forme krajovej ako *Nedelický*. Až neskôr sa v matrike píše už so skutočným odkrytým priezviskom.

V ďalšom storočí už neboli také masívne presuny a prívlyvy rodových mien ako pred a po Turkoch. Zväčša to boli iba tzv. *prístavkári* (muži, ktorí sa priženili do Ábelovej z Madačky, Nedelišta, Lentvory, Budinej a Polichna) a tu založili vetvu svojho rodu. V obci sa sporadicky objavovali aj nové mená v osobách nového kňaza, horára, mäsiara, kováča, mlynára či učiteľa. Niektoré z týchto rodov tu ostali dlhší čas a založili aj viac generácií, napr. rody *Rell, Čipkay, Told* a pod., mnohé však ako prišli, tak aj odišli na nové pôsobiská. V druhej polovici, resp. ku koncu 19. storočia sa novými rodmi postupne zaľudňovali aj Ábelovské Lazy. Išlo o rodové mená *Konôpka* a *Vyletel*, obidve prišli z obce Stožok. Na

Prehľad rodových mien v Ábelovej v priebehu 18. storočia

Markovič, Zéty, Filip, Repa, Feraga, Ondris, Králik, Červený (Vereš), Jančo (Jančoviech), Kópiš, Stonček (Stenček), Kropáč, Piscatoris, Krakovský, Koszak, Képeš (Kiapeš), Fábry, Kujan, Nosál, Mišove, Koza, Macko, Chovan, Maško, Dajnych, Paľovie (Paľo), Letko, Bánik, Matejkoviech (Matejko), Janča, Martinoviech, Očenáš, Budinský, Zacharides, Dudáš, Helovič, Kúkel, Egeri, Kotman, Coroni, Miklec, Bancík, Perm, Matula, Šimkovie (Šimkovič), Berki, Braxatoris, Bartek, Oravec, Repka, Dymán, Karman, Bantzík, Náton, Nedelický, Lovčáni, Demanko, Mlynárčík, Teliar, Černák (Černi, Černík), Kojša, Jeropas, Kormán, Jedlička, Šinkovič, Podkonický, Škoda, Mojžiš, Mlinarič, Špringa Kekera, Ďuriš, Prístavok, Hronec (Gronec), Kraviar, Paulus (Paulis), Hajduk, Janečko, Miškovský, Matuška, Ziho, Bublíš, Melich, Slančík, Elló, Thynkovič, Chmeliar, Brdco (Berdko), Niderdersf, Hlobécy, Mudroň, Gašparides, Bobál, Fajfer, Jedľovský, Zatroch, Mikuš, Jamriška, Koška, Jablonský, Zahorec, Loman, Paľuš, Makaj, Liska, Stolec, Chudík, Eger, Maškovič, Scholtz, Šándory, Krnák, Čeman, Daniš, Blásky, Krška, Ružin, Pisár, Števák, Korčok, Riasz, Cicák, Hriadlovský, Hahn (Haan), Krpčiar, Henčok, Ruža, Janiš, Čieška, Hrubík, Zubák, Szabo, Schlamiar, Petian, Longauer

Prehľad rodových mien v Ábelovej v priebehu 19. storočia

Duchoň, Slota, Bujka, Kostúrik, Floro, Frocha, Chrapan, Kramárik, Cvanziger, Haško, Hanko, Tóth, Geduly, Nakvasa, Trocha, Šidlo (Sidlay), Husák, Abelovský, Hanus, Haás, Rell, Ambróš, Miklián, Družbacký, Daniel, Jombík, Krištof, Chovanec, Kukla, Hrabáč, Korček, Párničan, Polianič, Kufej, Vitáliš, Kutej, Mihál, Ferencík, Kanda, Ruttkay, Zvara, Krupár, Korim, Biskup, Perentsai, Šimun, Čipkay, Barcaj, Pršan, Knapek, Leštách, Okolicsányi, Told, Fridrich, Bombala, Hanuška, Goldberger, Koska, Miška, Lupkan, Konôpka, Jaďuď, Ružička, Ďalog, Farbiak, Matejka, Belohorský, Müller, Vyletel, Sliacky, Bortel, Skladányi, Krnáčik, Sternlich, Lekár, Molitoris, Lus-taus, Hochman, Hrozievič

základe výskumu rodových mien v Ábelovej môžeme konštatovať, že drvivá väčšina z nich prešla aj do 20. storočia.

Povolania a remeslá v obci zistené zo súpisov a matričných kníh

Vedľajším produktom skúmania rodových mien v súpisoch a najmä v matričných knihách evanjelického a. v. zboru v Ábelovej sú zistené povolania a remeslá v obci, ktoré prezrádzajú, kto sa čím zaoberal a kto sa čomu venoval. Rovnako sa z nich dozvedáme aj o predstaviteľoch obce (ričtár, notár), duchovných, učiteľoch, mlynároch, kováčoch, ostatných remeselníkoch a pod. Tieto povolania nám dávajú prehľad o vyspelosti dediny a jej celkovom význame v priestore novohradských vrchov.

Richtári: Štefan Fekiač (1582), Jakub Bartuš (1596), Martin Vesteg (1681), Ján Palík (1700), Juraj Marčok (1707), Ondrej Jančo (1715), Martin Kropáč (1720), Tomáš Kiapeš (1734), Juraj Kotman (1742), Michal Nedelický (1745), Ján Diak (Deák, 1749), Ondrej Kiapeš (1758), Matúš Lacko (1759), Martin Turčan (1763), Juraj Mravík (1770), Ondrej Lacko (1773), Ján Mravík (1797), Juraj Števčok (1801).

Učiteľia: Ján Cengler (1623), Ján Valentín (1672), N. Bukovinský (1700), Ján Tristis (1707), Samuel Fábri (1736), Ján Hlobéczy (1756), Ján Hahn – Han (1774), Gabriel Eger (1783), Adam

Maškovič (1784), Juraj Scholtz (1786), Samuel Šándory (1787), Juraj Floro (1795), Ján Marko (1820), Pavol Vitáliš (1835), Samuel Ferjenčík (1838), Samuel Čipkay (1856), Ľudovít Čipkay (1893), Ján Hrozievič (1894).

Notári: Adolf Leštách (1853), Karol Okolicsányi (1855), Koloman Goldberger (1876), Ján Belohorský (1885), Cyril Molitoris (1890), Karol Müller (1893).

Kňazi: Krištof Arvensis (1622), Michal Lazarides (1638), Ján Kourimský (1644), Gašpar Bartošovic (1649), Jeremiáš Špetko (1659), Eliáš Láni (1667), Martin Rakitka (1672), Ján Sluchovinius (1686), Samuel Mikovíni (1693), Ján Agner (1705), Martin Fábry (1723), Michal Coroni (1735), Pavel Bancík (1740), Samuel Lauro (1748), Ondrej Brdko (1755), Bohuslav Mudroň (1768), Samuel Blásky (1772), Gabriel Petian (1783), Ján Geduly (1821), Fridrich Viliam Korček (1831), Tomáš Nathaniel Biskup (1850), Pavel Rell (1852), Žigmund Rell (1881), Bohuslav Slančík (1897).

Správca panského majetku: Martin Kropáč – správca rodiny Zichy, zároveň panský krmár (1800).

Mlynári: Juraj (1707), Ondrej Škoda (1733), Michal Škoda (1736), Ján Mlynarčík (1743), Ondrej Matuška (1749), Martin Niderdersf (1754), Ondrej Jedľovský (1758), Martin Očenáš (1760), Ondrej Jablonský (1766), Ján Hriadlovský

(1771), Ondrej Hriadlovský (1788), Pavel Mravík (1792), Ondrej Kostúrik (1796), Martin Chrapan (1796), Michal Hriadlovský (1833), Michal Markovič (1838), Ján Hriadlovský (1846), Jozef Hriadlovský (1870).

Obuvníci: Ján Agner (čizmár, 1738), Michal Berdko (1757), Ján Sidlay (1824), Peter Pavol Sidlay (1856).

Kováči: Ondrej (1707), Ján Šinkovič (1738), Pavol Šinkovič (1770), Pavol Longauer (1788), Ján Schlamiar (1801), Martin Mravík (1827), Martin Mlinarič (1834), Ján Sándory (1861), Ján Jaďuď (1876), Ján Bortel (1880).

Pôrodné babice: Helena Vestegová (1760), Helena Mlinaričová (1777).

Pivovarníci: Michal (1707), Ján Lauro (1735), Ján Ziho (1747), Ján Gašparides (1757), Štefan Pisár (1766), Juraj Duchoň (1794), Ján Kramárik (1797), Ignác Cvanzinger (1798).

Krajčúri: Ján Šteučok – zároveň krčmár (1788), Štefan Zacharides (1788), Štefan Korim (1850).

Pastieri: Ondrej (1700), Juraj Kisel' (1700), Juraj Poliak (1700), Juraj Tupi (1707), Ján Marčok (1707), Juraj Matejko (1734), Ján Kraviar (1742), Ján Kotman (1769), Ondrej Kisel' (1769), Juraj Kisel' (1792), Ján Čieška (1824), Martin Haško (1857), Jozef Čeman (1880).

Mäsiari: Tomáš Feya (zároveň pivovarník – 1695), Ján Černi (1728), Ján Hluchý (1729), Ján Lacko (1733), Tomáš Piscatoris (1739), Samuel Matula (1740), Juraj Černák (1745), Ján Miškovský (1749), Juraj Bánik (1757), Ondrej Kováč (1814), Juraj Husák (1816), Pavol Rell (1827), Ján Rell (1866).

Horári: Anton Černík (1838), Ján Krištof (1845), Karol Krupár (1849), Jozef Perentsai (1850), Martin Knapek (1855), Juraj Fridrich (1862), Jozef Ružička (1867), Štefan Knapek (1870), Jozef Skladányi (1880), Ján Lekár (1885), Matej Hochman (1897).

Stolár: Ľudovít Ruttkay (1880).

Kožušníci: Ján Told (1861), Michal Told (1898).

Zvonár: Pavol Motoška (1742).

Krčmári: Samuel Zacharides (1736), Martin Kropáč – zároveň správca panského majetku rodiny Zichy (1793), Ondrej Miklián (1836).

Hrobári: Matej Marčok (1755), Ján Kropáč (1823).

Záver

Kompletné spracovanie histórie ábelovských rodov by si vyžadovalo osobitnú publikáciu. V tomto príspevku som sa aspoň z malej časti podujal podať prehľad o pohybe a výskyte jednotlivých rodov v skúmanej obci. Počas výskumu bolo doposiaľ zistené, že v rozmedzí rokov 1554 až 1899 prešlo obcou 315 rodových mien. Zvyšné štúdie a zistenia výskumom o predmetných rodoch sú v súčasnosti stále spracovávané a dopĺňované. Kompletný prehľad rodových mien a jednotlivých rodov bude uverejnený v pripravovanej publikácii o obci Ábelová a jej okolí v osobitnej kapitole.

1 SITÁR, T.: *Osídlenie Novohradskej stolice v stre-doveku.*, Miloš Hric a Mesto Lučenec, Krná, 2019, s. 101.

2 COJOCARU, T.: Valasi na Slovensku a v Poľsku. Predbežné úvahy. In: *Zborník príspevkov z 10. zasadnutia komisie historikov Slovenska a Rumunska*. Banská Bystrica, 2012, s. 21.

3 Tamtiež, s. 24.

4 TOMEČEK, O.: Valasi na území Zvolenskej stolice. In: *Zborník príspevkov z 10. zasadnutia komisie historikov Slovenska a Rumunska*. Banská Bystrica, 2012, s. 27.

5 Tamtiež, s. 38.

6 JÓNA, E.: *Novohradské nárečia*. Veda. Bratislava, 2009, s. 64.

7 KOCSIS, L.: Dejiny Fiľakovského sandžaku. In: *Vlastivedné štúdie Gemera II*. Obzor, 1973, s. 73.

8 JANČOVIC, J.: *Z Novohradských vrchov a dolín*. Matica slovenská. Martin, 2012, s. 43.

9 FÍZEL, P.: *Rodové mená v Novohrade (okres Lučenec)*. Prehľad rodov a povolání v obciach Novohradu od polovice 16. do konca 19. storočia. JSS, 2017, s. 21.

10 HORVÁTH, P. – KOPČAN, V.: *Turci na Slovensku*, SPN, Bratislava, 1971.

11 FÍZEL, P.: *Rodové mená v Novohrade (okres Lučeneč)...*, s. 21.

12 MAJTÁN, M.: *Naše priezviská*. Veda, Bratislava, 2014, s. 22.

13 Obce Veľká Lipnica, Pekelník, Jablonka, Orávka a Chyžné patria od roku 1920 do Poľska.

14 NML Salgótarján. HU_MNL_NML_IV_7_b_94 (1719), HU_MNL_NML_IV_1_b_19 (1720), HU_MNL_NML_IV_1_b_22 (1720), HU_MNL_NML_IV_1_b_14 (1722) a HU_MNL_NML_IV_1_b_23 (1723).

15 Bardán bolo miesto na Dolnej zemi, kde mal majetky gróf Gabriel Buttler. Pôda, ktorú tam títo osadníci dostávali, bola stále podmáčaná a zaplavovaná riekou Begej, preto Bardán opustili a v roku 1788 sa presťahovali do Ecske. Ale ani tam sa im nedarilo, tak im panovník prepustil pustatinu Kovačica. Časť rodín sa ale ešte z Ecske vrátila naspäť domov a tým potom domáci posmešne udelili prezývku *Bardán*. Podľa: ALÁČ, J.: *Tu spočíva kvet, čo zanechal svet...*, Obec Horný Tisovník, 2015, s. 90 – 91.

16 VASS, E.: A szécsényi szandzsák 1554. évi adóösszeírása. In. *A Nógrád Megyei Múzeumok évkönyve*. XVIII. Salgótarján, 1992 – 1993, s. 74.

17 MNL Budapest. Urbár z roku 1596, signatúra HU MNL OL E 156 -a.- Facs. 11.-No. 050.

18 MNL Budapest. Urbár z roku 1605, signatúra HU MNL OL E 156 -a.- Facs. 11.-No. 049, s. 54.

19 MNL Budapest. Urbár z roku 1681, signatúra HU MNL OL E 156 -a.- Facs. 40.-No. 020, s. 20.

20 MALINIÁK, P.: *Človek a krajina Zvolenskej kotliny v stredoveku*. Banská Bystrica, 2009, s. 196.

21 *Dika*, po starom *Dica* – porub, rováš, daňová jednotka za feudalizmu, od 17. storočia podriadená porte, ktorá sa stala už iba abstraktnou jednotkou. Dikálny systém bol v jednotlivých stoliaciach

odlišný. Základom vyrubovania daní bol majetok, ktorý sa vždy po niekoľkých rokoch spisoval, tak vznikli dikálne súpisy.

22 NML Salgótarján. HU_MNL_NML_IV_7_b_9 (1687)

23 <http://www.kulpin.net/2-uncategorised/5178-nae-mena-a-priezviska>

24 FÍZEL, P., *Budiná*. Obecný úrad Budiná, 2016, s. 15 a 158.

25 NML Salgótarján. HU_MNL_NML_IV_7_b_26 (1700)

26 NML Salgótarján. HU_MNL_NML_IV_7_b_35-1 (1703)

27 NML Salgótarján. HU_MNL_NML_IV_7_b_36 (1707)

28 <http://193.224.149.8/adatbazisokol/adatbazis/az-1715-evi-orszagos-osszeiras/>

29 NML Salgótarján. HU_MNL_NML_IV_7_b_94 (1719)

30 ŽIGO, P. a kolektív. *Lovinobaňa. História, príroda a spoločnosť*. Obecný úrad Lovinobaňa, 2019., s. 118.

31 NML Salgótarján. HU_MNL_NML_IV_7_b_168 (1742)

Príspevok vznikol vďaka podpore Banskobystrického samosprávneho kraja.

S FINANČNOU PODPOROU
BANSKOBYSŤRICKÉHO
SAMOSPRÁVNEHO KRAJA

Adresa autora:

Ing. Peter Fízel
peter.fizel1417@gmail.com